

UDK: 81

COPYRIGHT ©: BARBARA MLAKAR, IZTOK ILC

Predlogi za zapisovanje in pregibanje besed iz japonskega jezika

Barbara MLAKAR*, Iztok ILC**

Izvleček

Trenutno veljavni način zapisovanja japonskih besed v slovenščini, kot ga zahteva *Slovenski pravopis* iz leta 2001, se japonologom zdi neprimeren in pomanjkljiv, zato podajamo predlog za dopolnitev oziroma zamenjavo paragrafov, ki se nanašajo na japonski jezik.

Ključne besede: *Slovenski pravopis*, japonski jezik, *kunrei*, *hepburn*, japonska lastna imena

Abstract

The experts in Japanese studies in Slovenia find the current method of writing Japanese words in Slovene, as required by the manual *Slovenian Orthography* published in 2001, to be unsuitable and inadequate, therefore we are submitting a proposal for the supplementation and substitution of the paragraphs concerning the Japanese language.

Keywords: *Slovenian Orthography*, Japanese language, *kunrei*, *hepburn*, Japanese personal names

* Barbara Mlakar, univ. dipl. japonologinja in sinologinja, barbaramlakar@gmail.com

** Iztok Ilc, univ. dipl. japonolog in francist, doktorski študent prevodoslovja na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, samostojni literarni prevajalec. iztokilc@yahoo.com

1 Uvod

Trenutno veljavni *Slovenski pravopis* iz leta 2001 v paragrafih 1130–1132 določa način zapisovanja japonskih besed v slovenskih besedilih. V pravilih ni niti kratkega opisa japonskega jezika in pisave, manjkajo navodila za pregibanje japonskih imen, poleg tega pa je japonščina napačno uvrščena med jezike, ki nimajo latinične pisave.

V splošnem lahko ovržemo trditev, da japonski jezik ni latinični, saj latinični zapis japonskega jezika obstaja že od 17. stoletja, ko so portugalski jezuiti sestavili prvi slovar. Skozi zgodovino se je pojavilo kar nekaj sistemov latiničnega zapisa japonskega jezika. Danes najbolj uporabljana sta uradni japonski latinični zapis, sistem kunrei, in najširše uporabljeni hepburnov sistem, ki se uporablja predvsem za osebna imena v potnih listih, krajevna imena na prometnih znakih in železniških postajah. V pričujočem prispevku sta zato navedena oba, saj obstaja velika verjetnost, da se bodo avtorji in lektorji besedil srečali z obema. Za podrobnejši opis japonske pisave in latiničnih zapisov glej *Pregled sistemov latiničnega zapisa japonskega jezika* v nadaljevanju te številke.

V prispevku so zbrani predlogi za popravke in dopolnitve *Pravil*, predvsem za paragrafe 1130–1132, pa še nekateri drugi, za katere Katedra za japonologijo predlaga spremembe ali dopolnitve.

2 Predlog popravka in dopolnitve *Pravil*, § 1130–1132

Slovenski pravopis iz leta 2001 za japonski jezik pravi naslednje:

1130 Japonska pisava

Tipografske zamenjave (gl. § 217–220 in 1071)

Ločevalna znamenja za dolžino na samoglasnikih opuščamo: *Kōbe/Kôbe* – *Kobe*.

1131 Hepburnovo latinično prečrkovanje

(sledí preglednica zapisa v hepburnovem sistemu in slovenščini z zgledi)

Pomni

Tokyo pri nas navadno pišemo *Tokio* [tókijo]

Vsi naglašeni samoglasniki so v našem izgovoru dolgi.

Dolge soglasnike izgovarjamo kot navadne: *Sapporo* – *Sapóro*.

Tonemskega naglasa ne prevzemamo. V poslovenjeni obliki je naglas večinoma na predzadnjem ali predpredzadnjem zlogu, redko tudi na zadnjem zlogu (npr. *marú* v zloženkah).

1132 Japonska domača latinična pisava (kunrejški)

(sledí preglednica zapisa v sistemu kunrei in slovenščini z zgledi)

Obstoječi opis japonskega jezika in pripadajoča pravila so pomanjkljiva, zato japonologi predlagamo sledeče popravke za zapisovanje in pregibanje japonskih besed. Navedeni paragrafi §1130–§1132 naj se nadomestijo s sledečim paragrafom.

1130 Japonska pisava

Sodobni japonski jezik se zapisuje z dvema zlogovnjima pisavama, hiragano in katakano, s kitajskimi pismenkami, nekatere besede pa tudi z latinico (npr. CD, DVD). Sistem kunrei je uradni latinični zapis japonskega jezika od 29. decembra 1954, leta 1989 pa ga je odobrila tudi Mednarodna organizacija za standardizacijo pod številko ISO 3602. Ta sistem zapisa poučujejo v japonskih osnovnih šolah. Kljub temu nekatere vladne agencije in ministrstva uporabljajo ali v določenih primerih celo priporočajo uporabo hepburnovega sistema (npr. za osebna imena v potnih listih, krajevna imena na prometnih znakih in železniških postajah). Čeprav hepburnov sistem nima statusa standardnega sistema latiničnega zapisa, je njegova uporaba veliko bolj razširjena od sistema kunrei, ki ga zagovarjajo predvsem jezikoslovci, saj natančneje opisuje glasovni in oblikoslovni sestav japonskega jezika.

Zapis japonskega jezika v slovenskih besedilih je razdeljen na tri ravni glede na rabo.

Prva raven

Izvirni zapis japonskega jezika v zlogovnih pisavah katakana in hiragana, kitajskih pismenkah in latinici. Uporablja se v učbenikih za japonski jezik, v strokovnih in znanstvenih besedilih, slovarjih ipd. Primer: 昨日デパートで新しいCDを買いました。

Druga raven

Standardna latinična zapisa japonskega jezika hepburnov sistem (v nadaljevanju: HB) in uradni sistem kunrei (v nadaljevanju: KN) se uporabljata za zapis osebnih in krajevnih imen v vseh besedilnih zvrsteh. Izjema so že uveljavljene poslovenjene oblike: *Tokio, Kjoto, Osaka, Jokohama, Hirošima, Sapiro, Hokaido, Honšu, Šikoku, Kjušu, gora Fudži*. Druga raven se nadalje uporablja za citatni zapis naslovov umetniških in drugih del, pojmov v strokovnih in znanstvenih besedilih (v tem primeru jih zapisujemo ležeče ali med narekovaji) in za zapis hišnih naslovov v prevodih uradnih listin. Priporočljivo je, da se pri prevajanju uradnih listin upošteva že izbrano latinizirano obliko osebnega imena in naslova v izvirniku listine in se tako izogne morebitnim nevšečnostim zaradi neskladja med izvorno in prevedeno listino.

Pomni

1. Pri prevajanju uradnih listin se v naslovih med krajevno ime in administrativno enoto zapiše vezaj oziroma se upošteva že izbrano latinizirano obliko v izvirniku listine. Nekatere enote so prevedljive, manjše teže, v splošnem jih zaradi neskladnosti slovenskih in japonskih administrativnih enot ni vedno smiselno prevajati. Administrativne enote so: prefektura: *ken* (県), *to* (都), *dō* (道) ali *fu* (府); mesto: *shi* (市); in ostale: *ku* (区), *gun* (郡), *chō* oziroma *machi* (町), *mura* oziroma *son* (村), *ōaza* (大字), *aza* (字), *koaza* (小字), *chōme* (丁目), *gō* (号).

2. Če je v izvirniku med zlogoma prisoten opuščaj, ga moramo ohraniti, saj bi opustitev privedla do zlitja dveh zlogov in povzročila dvoumnost. Primeri: *Jun'ichirō*, *kon'yaku* (zaroka), *konyakku* (konjak), *konnyaku* (posebna vrsta želeja). V sistemu hepburn se srečujemo tudi s tipografskima znakoma, ki označujeta dolga o in u: *ō/ô* in *ū/û*. Omenjeni tipografski znaki se lahko opuščajjo samo na tretji ravni.

Tretja raven

Prečrkovanje iz drugih latiničnih zapisov japonskega jezika v slovenščino, ki se uporablja za zapis besed japonskega izvora, predvsem stvarnih

imen v nestrokovnih, poljudnih in literarnih besedilih. Zaželeno je, da se še nepoznanim pojmom v opombi pripiše še standardni latinični zapis. Pogosto besede zaživijo svoje življenje in takrat vanje ni več smiselno niti ni treba posegati, npr. šitake in ne šiitake. Prečrkovanje osebnih imen v slovenščino je dopuščeno pri zapisu imen nastopajočih v literarnih besedilih, zlasti v otroških in domišljjskih pripovedih, lahko pa se namesto prečrkovanja uporabi kar prevod (npr. *Yukiko* – *Snežna*).

HB	KN	Slo.	Zgledi: (HB/KN → SP)
sh: <i>sha, shi, shu, sho</i>	s(y): <i>sya, si, syu, syo</i>	š: ša, ši, šu, šo	<i>sushi/susi</i> → suši <i>shōgun/syōgun</i> → šogun
J: <i>ja, ji, ju, jo</i>	z(y): <i>zya, zi, zyu, zyo</i>	dž: džā, džī, džū, džō	<i>ninja/ninzya</i> → nindža <i>dōjō/douzyou</i> → dodžo
ch: <i>cha, chi, chu, cho</i>	t(y): <i>tya, ti, tyu, tyo</i>	č: ča, či, ču, čo	<i>hibachi/hibati</i> → hibači <i>macha/mattya</i> → mača
ts: <i>tsu (tsa, tse, tso)</i>	t: <i>tu</i>	c: cu (ca, ce, co)	<i>tsunami/tunami</i> → cunami <i>shiatsu/siatu</i> → šiacu
y: <i>ya, yu, yo</i>	y: <i>ya, yu, yo</i>	j: ja, ju, jo	<i>sukiyaki</i> → sukijaki <i>yakuza</i> → jakuza

Tabela 1: Sičniki in šumniki

Podvojeni soglasnik

Zapis podvojenega soglasnika se ohranja. Zgled so slovenske besede oddelek, razlogovati. Vendar se v besedo ne posega, če je že uveljavljena. Npr: čaj *mača* in ne *mačča*, buča *hokaido* in ne buča *hokkaidō*.

Samoglasniki

dolga samoglasnika u in o (HB: *ū, ō*; KN: *uu, ou*) se ne označujeta. Opozorilo: v nestandardnem latiničnem zapisu se dolgi o zapiše z *oh*: tudi v tem primeru ga zapisujemo samo z o (primer: *butō/butou/butoh* → buto, *Katō/Katou/Katoh* → Kato).

podvojeni samoglasnik, ki se v izvorniku izgovarja s hiatom (v standardni latinizirani obliki je zapisan z dvema istima samoglasnikoma, včasih

je med njima tudi vezaj, npr. *Kore-eda*), naj se tudi v slovenjeni obliki pusti in se ga zapiše z dvema samoglasnikoma (npr. *Rieko Matsuura*). Zgleda sta slovenski besedi priimek, avtooprema.

i za samoglasnikom – se spremeni v j (zgled: *geisha/geisya* → gejša, *samurai* → samuraj). Kot je bilo za tretjo raven rečeno, se tukaj pusti, da besede zaživijo po svoje. Tako so se uveljavile besede, kot sta aikido in haiku, in vanje ne posegamo več. Opozorilo: nekatere besede še niso povsem ustaljene, v teh primerih zagovarjamo zapisana priporočila, na primer v paru bonsai/bonsaj zagovarjamo slednjega.

Besedni naglas

Japonščina ne pozna jakostnega naglasa. Pri glasovnem slovenjenju japonskih besed ni pravila o tem, kje je mesto naglasa. Posamezni primeri so podani v slovarskem delu.

Poleg tega predlagamo, da se v *Slovenski pravopis* v obliki dodatnih paragrafov doda še razlaga o japonskih lastnih imenih in navodilo za pregibanje japonskih lastnih imen, kot sledi.

JAPONSKA LASTNA IMENA

Japonska lastna imena imajo dve sestavini, eno osebno in eno družinsko ime. V japonskem jeziku se najprej zapisuje družinsko in nato osebno ime. Kadar se jih prenaša v druga okolja se vrstni red bodisi zamenja bodisi ohranja. V obeh primerih je priporočljivo pojasnilo, saj lahko v nasprotnem primeru pri redkejših ali neznanih imenih pride do nesporazuma. Sklanjamo obe sestavini (prim. § 847 in § 849).

Pregibanje japonskih lastnih imen

Pregibanje moških imen

Japonska moška imena sklanjamo po 1. moški sklanjatvi (§ 758):
Jun/Zyun – Juna/Zyuna.

Posebnosti

1. Pri imenih na kratki -o osnovo krajšamo (§ 771): *Akio – Akia*.
2. Pri imenih na dolge -ō/-ou, -ū/-uu, in -e, -i osnovo daljšamo z -j (§ 781): *Tarō/Tarou – Tarōja/Tarouja*, *Ryū/Ryuu – Ryūja/Ryuuja*, *Daisuke – Daisukeja*, *Aki – Akija*.
3. Moška imena na -a sklanjamo tudi po 2. moški sklanjatvi (§ 759): *Akira – Akire*, *Ryūta/Ryuuta – Ryūte/Ryuute*.

	Im.	Rod.	Daj.	Tož.	Mes.	Or.
	<i>Jun/ Zyun</i>	<i>Juna/ Zyuna</i>	<i>Junu/ Zyunu</i>	<i>Juna/ Zyuna</i>	<i>Junu/ Zyunu</i>	<i>Junom/ Zyunom</i>
Krajšanje Osnove	<i>Akio</i>	<i>Akia</i>	<i>Akiu</i>	<i>Akia</i>	<i>Akiu</i>	<i>Akiem</i>
Daljšanje osnove z -j	<i>Tarō/ Tarou</i>	<i>Tarōja/ Tarouja</i>	<i>Tarōju/ Tarouju</i>	<i>Tarōja/ Tarouja</i>	<i>Tarōju/ Tarouja</i>	<i>Tarōjem/ Taroujem</i>
Imena na - a tudi po 2. m. sklnj.	<i>Akira</i>	<i>Akire</i>	<i>Akiri</i>	<i>Akiro</i>	<i>Akiri</i>	<i>Akiro</i>

Tabela 2: Pregibanje moških imen**Svojilne oblike moških imen s priponskim obrazilom -ov/-ev**

S priponskim obrazilom -ov/-ev tvorimo svojilne oblike iz samostalnikov moškega spola (§ 956): *Jun/Zyun – Junov/Zyunov*.

Posebnosti

1. Namesto -ov imamo -ev, kadar se podstava končuje na govorjeni -j (§ 957): *Tarō, Tarō(ja) – Tarōjev, Daisuke, Daisuke(ja) – Daisukejev, Akio, Aki(a) – Akiev*.
2. Pri imenih 2. m. sklnj. imamo vedno -ov (§ 958): *Akira – Akirov* (nepravilno *Akirin*).

Pregibanje ženskih imen

Japonska ženska imena ostajajo nesklonljiva, saj se le redka končajo na -a ali -e (§ 811): *Mami, Hanako, Chinatsu ...* Prav tako ne sklanjamo ženskih priimkov (§ 810).

Posebnosti

1. Nesklonljiva ostajajo tudi imena na -e: *Mie, Rie*.

2. Redka imena na -a sklanjamo po 1. ž. sklj.: *Sayaka – Sayake*.

Svojlne oblike ženskih imen s priponskim obrazilom -in/-jin

Svojlno obliko samostalnikov ženskega spola tvorimo z obrazilom *-in/-jin* (§ 962).

Posebnosti

SP pravi: »Če se osnova v imenovalniku končuje na samoglasnik, se za -i, -y podaljša z -j, za -e, -a, -o, -u pa ne obvezno.« (§ 963)

Torej: *Hanako – Hanakin, Yōko/Youko – Yōkin/Youkin, Hanayo – Hanayin, Yukie – Yukijin*.

Pomni

SP pravi: »Če ima tak samostalni vzporednico s končnico -a, delamo pridevnike na *-in*, kakor da je tak -i končnica, npr. *mami – mamin* (kakor *mama – mamin*).« (§ 963)

Vendar, japonska imena, kot sta *Mami, Mie*, nimajo vzporednic s končnico -a. Predpostavljamo, da imajo vzporednice s samostalniki kot *mama, Mía* bi bilo povsem napačno. Torej je edino pravilno podaljševanje z -j: *Mami – Mamijin, Mie – Mijin*.

Tvorba pridevnikov iz krajevnih imen z priponskim obrazilom -ski, in tvorba prebivalških imen

Obrazilo *-ski* dodajamo, kadar se podstava končuje na *m, n, r, l, v, j, lj, nj, p, b, f, t, d* (§ 977): *Jokohama – jokohamski, Nagoja – nagojski, Kyōto – kjotski, Saporu – saporški*.

Če se podstava končuje na govorjeni samoglasnik, se podstava pred *-ski* podaljša z *j* (§ 984): *Tokio – tokijski, Kōbe – kobejski*.

Če se podstava končuje na govorjeni *s, z, c, š, ž, č, dž, k, g, h* se ti glasovi zamenjajo s *š*, *-ski* pa izgubi svoj *s* (§ 985): *Osaka – ošaški, Naha – naški, Kavasaki – kavašaški*.

Imenom prebivalcev se dodaja priponsko obrazilo *-(č)an* (§ 1006), vendar se je priporočljivo opirati na enostavnost in razumljivost. Če ne gre drugače, naziv za prebivalca preprosto opustimo: *Tokijčan, Osačan, Kjočan/prebivalec Kjo, Nagasakijec*.

Dodatna opomba – Komentar k prebivalskim imenom v SP01, Nagasačan, Jokohamčan, Kavasačan, Kobejčan, Nagojčan, Okajamčan, Okinavec, Rjukjučan, Saporčan

Čeprav so tvorjena v skladu s pravili za tvorbo prebivalskih imen, pa razen imena Okinavec in Tokijčan v korpusu FidaPLUS drugih imen ni. Nekatera, kot sta na primer Rjukjučan ali Nagasačan, so sila nenavadna. Obenem ni jasno, zakaj je jakostni naglas postavljen na zadnji zlog, Rjukjú, saj sta v izvorniku oba vokala dolga: *Ryūkyū/Ryuukyuu*.

3 Predlog popravkov nekaterih ostalih paragrafov

Poleg temeljite spremembe paragrafov 1130–1132 predlagamo tudi dopolnitve nekaterih drugih paragrafov, ki se ne nanašajo neposredno na japonski jezik. Dopolnjeni odseki so podčrtani, nesprejemljivi odseki so prečrtani.

34 Lastna imena

Velika začetnica za lastna imena obdobj: *Edo, Heian, Azuchi-Momoyama/Azuti-Momoyama*; imena cesarskih obdobj: *Shōwa/Syouwa, Heisei*; zgodovinskih kronik: *Kojiki/Koziki, Nihonshoki/Nihonsyoki*; imena naravnih katastrof: *Veliki potres v deželi Kantō/Kantou*.

164 Občne besede

Glej § 1130, drugo in tretjo raven.

180 Nelatinične pisave

Japonski jezik uvrščamo med jezike z latinično črkovno pisavo.

184 Zemljepisna imena

Podomačeno pišemo: *Tokio, Kjoto, Osaka, Jokohama, Hirošima, Saporo, Hokaido, Honšu, Šikoku, Kjušu, gora Fudži, Okinava*.

1118 Azijske, afriške in druge pisave

Med njimi so različne pisave: latinične, kakor je npr. indonezijska, svahilijska, ali japonska, cirilske v nekdanji Sovjetski zvezi, samostojne črkovne, npr. arabska ali hebrejska, zlogovne, ~~npr. japonska~~...

...Opuščamo prečkvalne ovinke prek pisav drugih jezikov, npr. angleščine, francoščine... in jih nadomestimo s standardnimi latiničnimi zapisi, ki veljajo za te jezike.

4 Odziv na občnoimenske besede v besedišču SP 2001

V besedišču SP 2001 najdemo naslednje besede japonskega izvora:

- bonsai/bonsaj: zagovarjamo drugo različico, bonsaj, saj je že uveljavljena, poleg tega so iz te nastale že nove besede: *bonsajsko društvo*, *bonsajska univerza*, *bonsajski center*, *ginko v bonsajski različici*; *bonsajisti*
- kabuki: beseda ni problematična, sklanja se po 1. m. sklj.
- kamikaze/kamikaza: pravilna je samo prva različica, sklanja se po 1. m. sklj. *kamikazeja*, mn. *kamikazeji*. (Vzporedno lahko obravnavamo *anime*, 1. m. sklj., *animeja*, mn. *animeji*)
- haiku/hajku: čeprav se sklop -ai včasih piše -aj (samuraj), korpusi izpričujejo večinsko rabo oblike *haiku*. Sklanja se po 1. m. sklj., tvori tudi izpeljave: *haikujski slog*, *haikujski trenutek*.
- šitake/šitaki: pravilna je prva različica, sklanja se po 1. ž. sklj. v množini; *sveže šitake*, *karpačo s šitakami*.
- tatami: števeni samostalnik, ki ga sklanjamo po 1. m. sklj.; *stopiti na tatamije* ne *stopiti na tatami*. Druga oblika se pogostokrat uporablja v športnih poročilih, vendar je napačna, saj tatami pomeni eno majhno rogoznico.
- cunami: beseda ni problematična, sklanja se po 1. m. sklj.
- **jiu-jitsu/džiudžitsu**: obe obliki sta popolnoma napačni. Beseda izvira iz japonske besede, ki se v heburnovem zapisu zapiše *jūjutsu*. Torej se jo pravilno sloveni »džudžucu« in nič drugače. Zaradi dolgega *ū* zagovarjamo jakostni naglas na prvem zlogu. Zanimivo je, da pri tem geslu SP 2001 krši samega sebe. (O pravilnem zapisu podrobno govori tudi slovenska Wikipedia v članku »ju jutsu«.)

- ajkido/aikido: v SP01 sta izpisani obe obliki in nobena nima črne pike. Problem je vzporeden s hajku/haiku. Korpus FidaPLUS izpričuje znatno več pojavov druge različice.

Literatura

- Bekeš, Andrej (1999) 'Pojmovni okvir za klasificiranje sistemov kitajske in japonske pisave.' *Azijske in afriške študije* III/1–2, str. 218–238.
- Bunkachō (1986) *Kōyōbun no kakiarawashi kijun [shiryōshō] kaiteiban* (Standardi za zapisovanje uradnih besedil [gradiva], dopolnjena izdaja). Tōkyō: Bunkachō.
- Chrystal, David (1987) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulmas, Florian (1976) *The Writing Systems of the World*. Oxford: Basil Blackwell.
- Slovenski pravopis*. (2001) Ljubljana: Založba ZRC in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Sunakawa, Yuriko (1997) 'Oris glavnih značilnosti japonskega jezika.' *Azijske in afriške študije* I/1, str. 1–9.